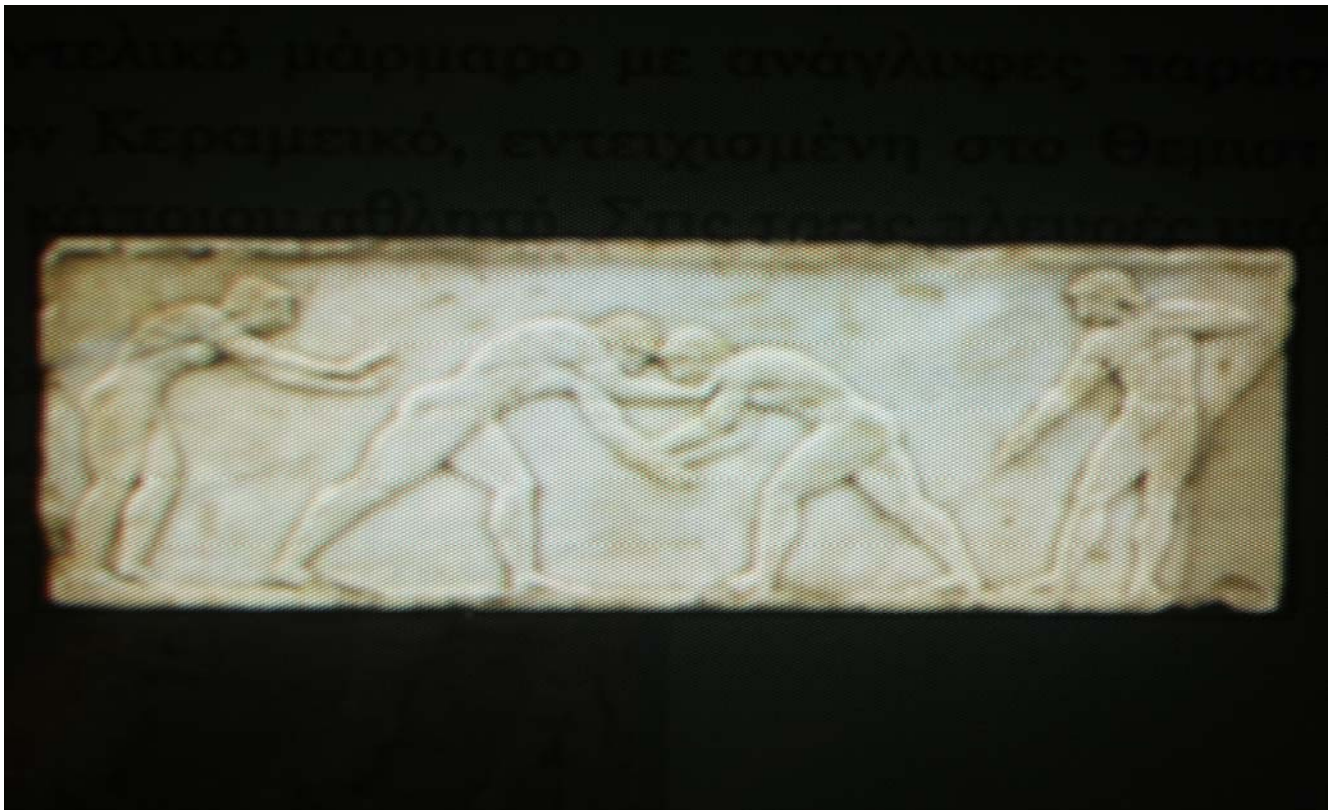

Αθηναϊκή επιτύμβια βάση αγάλματος Κούρου με ανάγλυφες παραστάσεις αλητών (510 – 500 π.Χ.)

Στην παρούσα μελέτη πραγματευόμαστε μία μαρμάρινη βάση που φέρει ανάγλυφες παραστάσεις και στήριζε το άγαλμα ενός Κούρου, η οποία χρονολογήθηκε στα τέλη του 6ου αι. π.Χ (510-500 π.Χ) και ήταν επιτύμβιο μνημείο που «σήμαινε «τον τάφο ενός επιφανούς πολίτη - αθλητή. Η βάση βρέθηκε ως σπόλιο, δηλαδή, εντοιχισμένη ως δομικό υλικό στο Θεμιστόκλειο τείχος, το οποίο συνέδεε την πόλη των Αθηνών με το επίνειό της τον Πειραιά. Θα εξετάσουμε την πλαστική της περιόδου και τα ιστορικά και κοινωνικοπολιτικά στοιχεία.

Η βάση του επιτυμβίου αγάλματος Κούρου εκτίθεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο¹ (ΕΑΜ) και χρονολογήθηκε στο τελευταίο τέταρτο του 6ου αι.π.Χ. (510-500) Το υλικό της βάσης είναι πεντελικό μάρμαρο και φέρει ανάγλυφες παραστάσεις στις τρεις πλευρές της. Παρουσιάζει ελαφρά απόκρουση στη μία γωνία. Στην πρόσθια όψη εικονίζεται σκηνή παλαίστρας με δύο αθλητές που ασκούνται. Στην αριστερή πλευρά της σκηνής εικονίζεται ένας άλτης, έτοιμος να πραγματοποιήσει άλμα, ενώ στην δεξιά πλευρά της κάποιος άλλος τακτοποιεί το σκάμμα.² Η πάλη ήταν ένα από τα αρχαιότερα και πιο δημοφιλή αθλήματα στους αρχαίους Έλληνες. Συνήθως γινόταν σε ένα σκάμμα με άμμο. Δεν μας είναι γνωστό με ποιο τρόπο ακριβώς πάλευαν, αλλά πολλά στοιχεία της αρχαίας πάλης είναι όμοια με αυτά της σημερινής. Η πάλη ήταν ανεξάρτητο άθλημα, αλλά συμπεριλαμβανόταν και στο Πένταθλο.

Εικ. 1

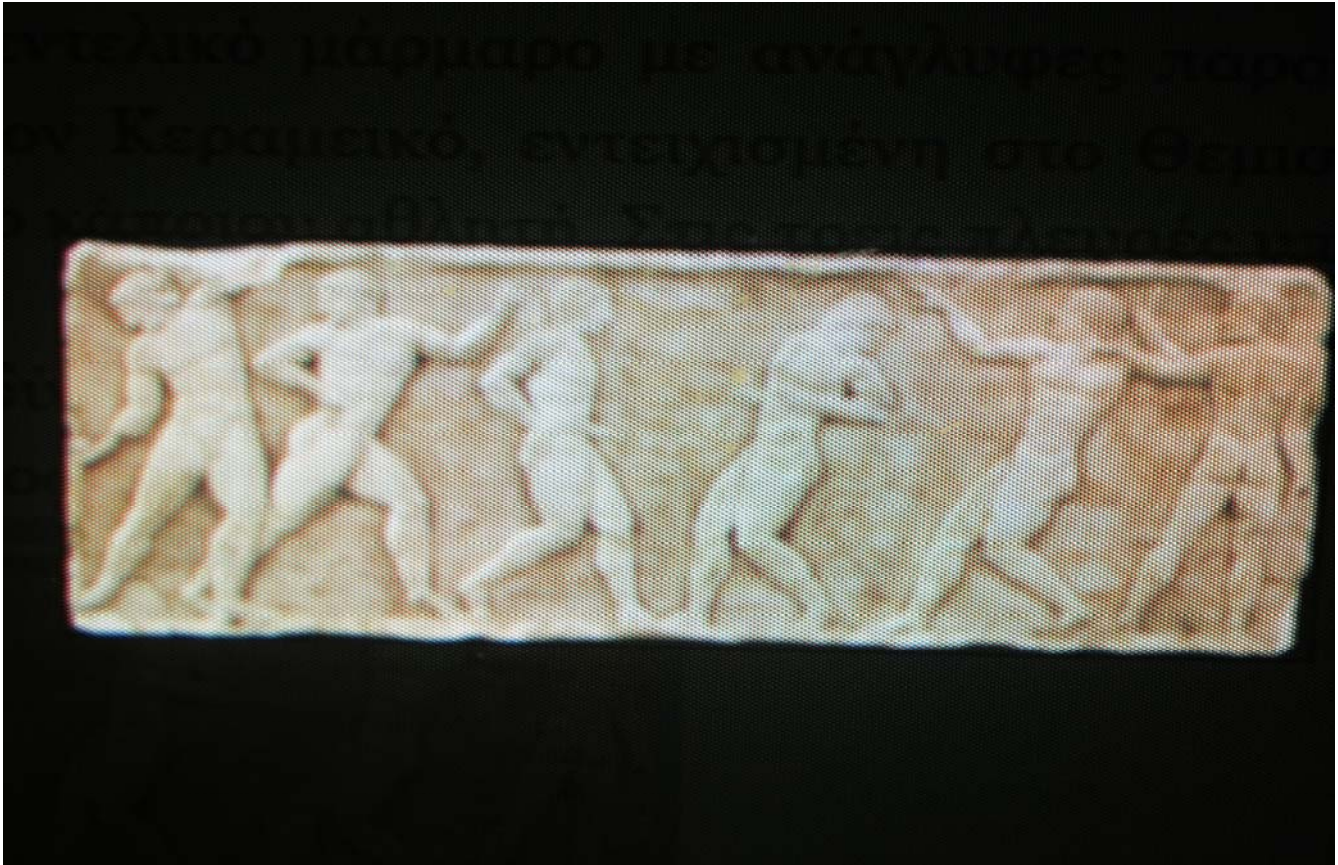
Στην αριστερή πλάγια όψη εικονίζονται έξι αθλητές, οι οποίοι επιδίδονται σε διάφορα αθλήματα. Ο

1 Αριθμός Εύρεσης : 3476

2 Εδώ θα πρέπει να διαφωνήσουμε με την άποψη Boardman, ότι η δεξιά μορφή κρατάει ακόντιο. Δεν το δικαιολογεί η στάση της μορφής.

αθλητής στην αριστερή άκρη φαίνεται να κάνει ρίψη σφαίρας. Ο διπλανός του αθλείται στο δρόμο. Στην αρχαιότητα τα αθλήματα του δρόμου ήταν τέσσερα: το στάδιο, ο διάυλος, ο δολιχος δρόμος και ο σπλίτης δρόμος. Οι δύο μεσαίοι αθλητές ετοιμάζονται να πραγματοποιήσουν άλμα με την διαφορά ότι ο ένας από τους αθλητές ετοιμάζεται να πραγματοποιήσει το άλμα κρατώντας βάρη. Ακριβώς πίσω του άλλος αθλητής φαίνεται να ρίχνει ακόντιο. Το ακόντιο είχε δύο τρόπους ρίψης τον «στοχαστικόν» με ρίψη σε στόχο και τον «εκηβόλον» με ρίψη σε απόσταση και ο τελευταίος είναι ένας δισκοβόλος αθλητής. Πιθανόν εδώ θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για Πένταθλο.

Εικ. 2

Στην δεξιά πλάγια όψη παριστάνονται δύο νέοι που κάθονται σε δίφρους και φαίνεται πως ο κάθε ένας κρατάει με λουρί το δικό του ζώο, ενώ ετοιμάζονται για να ξεκινήσει αγώνας μεταξύ των ζώων. Σύμφωνα με τον Boardman πρόκειται για έναν σκύλο και μία γάτα³. Ο Rolley μας λέει, ότι η σκηνή δηλώνει σχετική ασχολία⁴ του αθλητή καθώς και την κοινωνική του θέση και συμφωνεί με τον Boardman ως προς το ότι το ένα εκ των ζώων είναι γάτα. Σύμφωνα με την άποψη και των δύο πρόκειται για «κυνογατομαχία». Η γάτα στην αρχαιότητα ήταν σπάνιο ζώο. Υπάρχουν αναφορές⁵ ότι οι αρχαίοι Έλληνες εξέτρεφαν οικόσιτα ζώα, τα οποία εκπαίδευαν για να τα χρησιμοποιήσουν σε αγώνες μεταξύ τους και πιθανότατα να παίζονταν στοιχήματα υπέρ του ενός ζώου ή του άλλου, από τα οποία πλούτιζαν ορισμένοι πολίτες. Το συγκεκριμένο μνημείο είναι ακριβό και επομένως ο νεκρός ανήκε σε οικονομικά ανώτερη κοινωνική τάξη. Μελετώντας τις παραστάσεις της βάσης θα

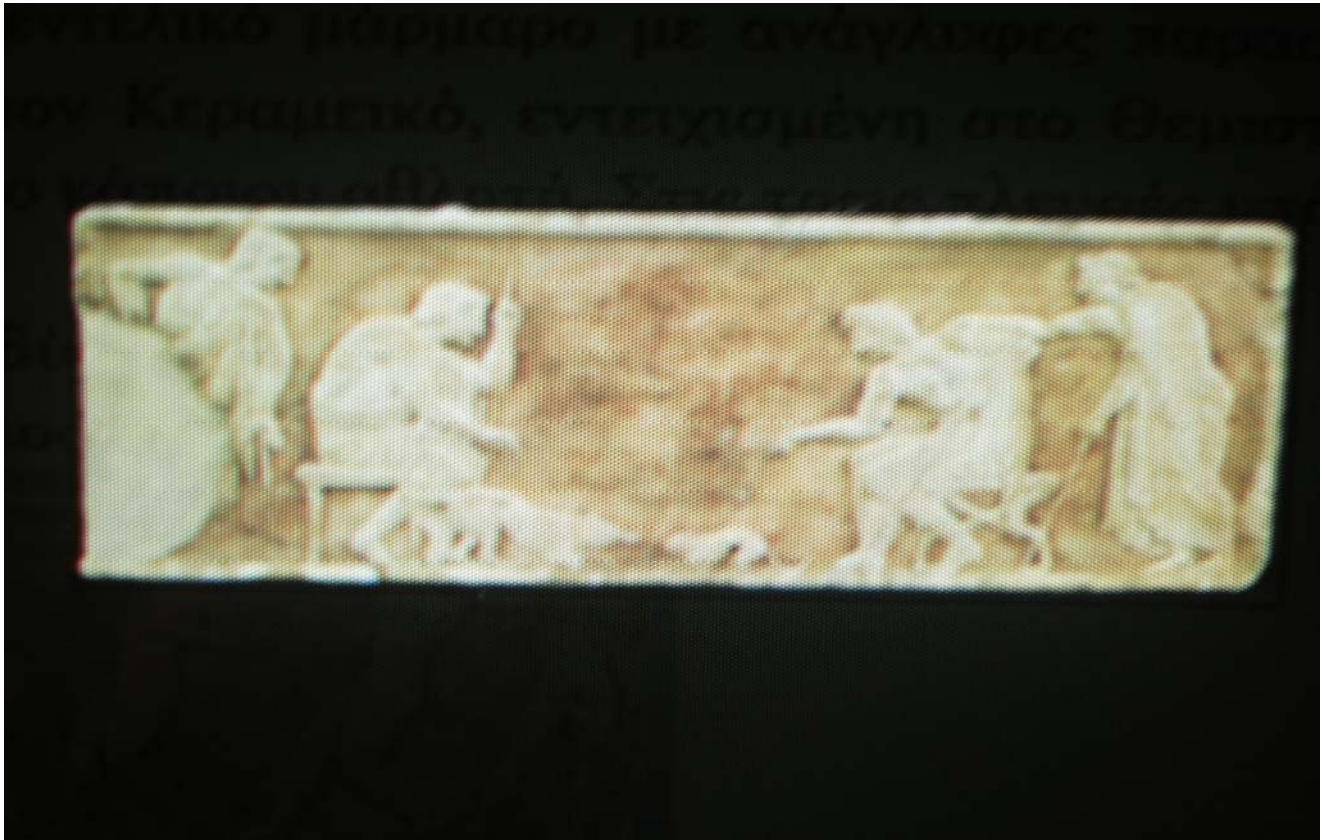
3 Boardman, J., Κατάλογος Εικόνων αρ. 242, Πλευρά Β/3

4 Rolley, Cl., *Η Ελληνική Γλυπτική*, μτφρ. Δημητρακοπούλου Ελένη, εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ & ΣΙΑ ΟΕ, Αθήνα, 1/2006, σ. 338-339.

5 ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, *ΑΡΧΑΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ*, Τομος Β, Εκδοτική Αθηνων Α.Ε, Αθηνά, 1970, σ. 454-455

μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι ο νεκρός όταν βρισκόταν εν ζωή, λειτουργούσε ως αθλητής, αποκομίζοντας στεφάνι και δόξα, αλλά διεξήγαγε και αγώνες μεταξύ ζώων, όντας ο ίδιος ιδιοκτήτης ζώου, αποκομίζοντας κέρδος. Έτσι είναι πιθανόν οι ανάγλυφες παραστάσεις της βάσης να αποδίδουν και τις δύο ιδιότητες του νεκρού στην επίγεια ζωή του. Άλλωστε οι παραστάσεις της βάσης απέδιδαν τις ιδιότητες που χαρακτήριζαν το νεκρό στην επίγεια ζωή του και τις οποίες θαύμαζαν σ' αυτόν συγγενείς και φίλοι, ενώ το άγαλμα του Κούρου πιθανότατα απεικόνιζε το πορτραίτο του. Τέλος πίσω από τους δύο νέους παριστάνονται δύο ανδρικές μορφές να παρακολουθούν τον αγώνα των ζώων.

Εικ. 3

Το ύψος της βάσης είναι 0,29 εκ. Και το μήκος της 0,79 εκ. Στο επάνω μέρος της βάσης υπάρχει βάθυνση για την ένθεση της πλίνθου του αγάλματος του Κούρου. Σύμφωνα με τον Boardman⁶ τα αγάλματα των Κούρων ως σήματα, δηλαδή, ως επιτύμβια μνημεία εμφανίζονται σε αντικατάσταση των επιτύμβιων στηλών και αρχικά ονομάζονταν "Απόλλωνες". Οι Κούροι ήταν ένας από τους τρεις τύπους γλυπτικής του 6ου αι. π.Χ., οι άλλοι δύο τύποι ήταν η Κόρη και η καθιστή μορφή⁷. Βάθυνση για ένθεση πλίνθου καθιστής μορφής φέρει στην επιφάνειά της η άλλη μαρμαρίνη βάση⁸ που βρέθηκε μαζί με αυτήν που εξετάζουμε κοντά στην Πειραιϊκή Πύλη.

Η Αττική υπήρξε από τα πιο σημαντικά κέντρα αρχαϊκής πλαστικής και σώζεται πλήθος Κούρων απ' όλη την διάρκεια του 6ου αι.⁹. Αυτό σημαίνει ότι έχουμε την δυνατότητα να συγκρίνουμε το

6 Boardman, J., οπ. Παραπ., σ. 29 – 33.

7 Κοκκορού-Αλευρά, Γ., *Η Τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (1050-50 π.Χ)*, εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα, 1995, σ. 84.

8 Αριθμός Εύρεσης : 3477 / Ε.Α.Μ.

9 Κοκκορού-Αλευρά, Γ., οπ. Παραπ., σ. 88

ανάγλυφο με άλλα ευρήματα της ίδιας περιόδου και να το συσχετίσουμε τεχνοτροπικά με ένα άλλο που έφερε την υπογραφή του γλύπτη και μπορούσε να συμπληρωθεί . Συμπληρωμένη η υπογραφή αποδόθηκε ως "Ενδοιος". Κοντά στην Πειραϊκή Πύλη εντοπίστηκαν οι υπογραφές των δύο γλυπτών και εκεί κοντά βρέθηκαν η κεφαλή του Κούρου "Rayet" και κομμάτια από Κούρο που επίσης συσχετίστηκαν.

Πολλές φορές βρίσκουμε επιγραφές στο μνημείο, όπου αναφέρονται οι αναθέτες που μπορεί να ήταν συγγενείς ή φίλοι. Επίσης ένα επίγραμμα μπορεί να είναι εκείνο που μας αποκαλύπτει την ιδιότητα του νεκρού, την οποία μαρτυρούν οι ανάγλυφες παραστάσεις στην παρούσα βάση του Κούρου.

Πλαστική Απεικόνιση στα Τέλη του 6ου αι. π.Χ

Οι ορθογώνιες μαρμάρινες βάσεις με ανάγλυφες παραστάσεις στην πρόσθια και τις πλάγιες όψεις άρχισαν να παράγονται στην Αθήνα¹⁰ κατά τα τελευταία χρόνια της αρχαϊκής περιόδου και συνήθως στήριζαν Κούρους που παρίσταναν έναν αθλητή ή έναν πολεμιστή. Ο πολεμιστής κρατά συνήθως δόρυ, ενώ ο αθλητής κρατά αρύβαλλο. Αυτή την περίοδο στα ανάγλυφα εμφανίζονται συνδυασμοί περισσότερων μορφών μεταξύ τους σε κοινή δράση ή σε μια διήγηση.¹¹ Όπως ακριβώς συμβαίνει στις ανάγλυφες παραστάσεις της βάσης που πραγματευόμαστε.

Είναι η περίοδος που έχουμε πρόοδο και στην πλαστική απεικόνιση των Κούρων με βάση την αυξανόμενη γνώση ανατομίας . Κούροι της περιόδου που βρέθηκαν ακέραιοι ή σχεδόν, δείχνουν την ποικιλία και την ποιότητα των Κούρων στην τελευταία φάση της αρχαϊκής περιόδου¹², όπως ο Κούρος της Κέω (Τζια) και ο Αριστόδικος.

Παρατηρείται μία ώθηση προς ρελιστικότερες μορφές, δηλαδή, τα μέρη του σώματος αποδίδονται με μεγαλύτερη ακρίβεια, τα αυτιά μοιάζουν με τα φυσικά. Οι μυς και οι τένοντες σκαλίζονται σε πιο ρεαλιστικά επίπεδα. Το κεφάλι είναι πλέον η μονάδα μέτρησης των υπόλοιπων μερών του σώματος¹³ και άρα πιο κοντά στο φυσικό μέγεθος.

Πιθανόν ο Κούρος που στήριζε η βάση που εξετάζουμε να είχε την μορφή του Αριστόδικου. Τα αττικά αγάλματα της περιόδου ήταν πετυχημένος συνδυασμός δύο τάσεων¹⁴ Νησιωτικής και Πελοποννησιακής, δηλαδή, μορφές οργανικά αναπτυγμένες και ολοζώντανες. Οι νησιωτικές επιδράσεις προήλθαν από τη ναξιακή ή την παριανή γλυπτική. Τα ναξιακά γλυπτά ήταν λιπόσαρκα, σκληρά και γραμμικά, ενώ τα παριανά παρουσίαζαν λεπτότητα χάρη και μαλακά πλασίματα. Αντίθετα τα πελοποννησιακά γλυπτά ήταν μορφές βαριές, αθλητικές και αυστηρά οργανωμένες.

Ιστορικά και κοινωνικοπολιτικά στοιχεία

Έως το 510 π.Χ εκδιώκεται βίαια η οικογένεια των Πεισιστρατειδών από την εξουσία στην Αθήνα και εγκαθιδρύεται μία νέου τύπου Δημοκρατία. Ο 6ος αιώνας υπήρξε εποχή μεγάλων αλλαγών σε οικονομικό, αλλά και πολιτικοκοινωνικό επίπεδο¹⁵. Η οικονομία είναι κυρίως αγροτική, αλλά αναπτύσσονται και άλλοι τομείς , όπως η ναυτιλία, το εμπόριο και η βιοτεχνία. Βλέπουμε ότι αυτή την περίοδο είχαν ωριμάσει οι κοινωνικοοικονομικές, αλλά και οι καλλιτεχνικές συνθήκες, ώστε να υπάρξει αυτή η πολυδάπανη μεγάλη πλαστική¹⁶ Στο τέλος της περιόδου καταστράφηκαν πολλά επιτύμβια μνημεία¹⁷ και ορισμένα κτήρια, κατά μία άποψη, εξ' αιτίας των πολιτικών ανακατατάξεων , αφού τα γεγονότα προκλήθηκαν από την ψήφιση Νόμου κατά της πολυτέλειας. Είναι πιθανόν τότε να

10 Boardman, J., *Ελληνική Πλαστική, ΑΡΧΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ*, μτφρ. Ένα Σημαντόνη – Μπουρνιά, εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα, 1982, σ. 198.

11 Boardman, J., *οπ. Παραπ.*, σ. 78

12 Boardman, J., *οπ. Παραπ.*, σ. 107

13 Boardman, J., *οπ. Παραπ.*, σ. 78

14 Κοκκορού-Αλευρά, Γ., *οπ. Παραπ.*, σ. 88

15 Κοκκορού-Αλευρά, Γ., *οπ. Παραπ.*, σ. 56

16 Κοκκορού-Αλευρά, Γ., *οπ. Παραπ.*, σ. 58

17 Boardman, J., *οπ. Παραπ.*, σ. 104

καταστράφηκε και το ταφικό μνημείο με τον Κούρο. Σύμφωνα με τον Boardman¹⁸ είναι ο Θουκιδίδης που μας ενημερώνει, ότι πολλές επιτύμβιες στήλες και βάσεις από αττικά επιτύμβια γλυπτά βρέθηκαν εντοιχισμένα στο Θεμιστόκλειο τείχος των Αθηνών.

Οι Αθηναίοι περιτείχισαν την πόλη τους με το λεγόμενο Θεμιστόκλειο τείχος¹⁹ μετά το τέλος των Περσικών πολέμων (479 π.Χ), το οποίο συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά. Κατεδαφίσθηκε μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου επί Λυσάνδρου το 403 π.Χ. Ξανακτίσθηκε από τον Κόνωνα στα τέλη του 4ου αι. (394 π.Χ). Καταστράφηκε και πάλι από τον Σύλα το 86 π.Χ. Οι Αθηναίοι οικοδόμησαν το τείχος εκ νέου, μετά την πλήρη καταστροφή του τείχους και της πόλης από την επιδρομή των Ερούλων²⁰ το 267 π.Χ, χρησιμοποιώντας ως δομικό υλικό τους δόμους των αρχαίων ερειπωμένων κτηρίων και μνημείων που προσφέρονταν γι' αυτό τον σκοπό λόγω κατασκευής και όγκου.

Εικ. 4

Σήμερα από το Θεμιστόκλειο τείχος που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά και τα μνημεία που περιέκλειε, όπως αυτό που εξετάσαμε, σώζονται μόνον λείψανά τους σε διάφορα σημεία της πόλης των Αθηνών. Εμείς οι νεότεροι Έλληνες θα πρέπει να φροντίσουμε για την διατήρηση και ανάδειξη των διασωθέντων ευρημάτων και μνημείων.

Φωτεινή Ξυπολιτάκου, Πτυχίο (Ελλην.Πολ.)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ.1,2,3.Αριθμός Έυρεσης : 3476 /(ΕΑΜ) Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αρχαϊκή περίοδος, Επιτύμβια βάση αγάλματος Κούρου με ανάγλυφες παραστάσεις στις τρεις πλευρές της.

18 Boardman, J., οπ. Παραπ., σ. 200

19 Στράβων, Πειραιάς, "Μακρά Τείχη", Γεωγραφικά IV I, 15 9-20.

20 Www.ancientathens3d.com

Εικ.4.Θεμιστόκλεια Οχύρωση, Αρχαιολογία της πόλης των Αθηνών,Τα Τείχη των Αθηνών, Σωζόμενο τμήμα των τειχών εντός Κεραμεικού με "σπόλιο"

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BOARDMAN, J., *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ, ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ*, εκδ.

ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, ΑΘΗΝΑ, 1982

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, *ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ*, Τόμος Β΄,

Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα, 1970

ΚΟΚΚΟΡΟΥ-ΑΛΕΥΡΑ, Γ., *Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΣΥΝΤΟΜΗ*

ΙΣΤΟΡΙΑ (1050-50 π.Χ), εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, ΑΘΗΝΑ, 1995

www.ancientathens3d.com *ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΙΑ ΟΧΥΡΩΣΗ* ,ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ROLLEY, CL., *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ*, μτφρ. ΔΗΜΗΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ, εκδ.

ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ & ΣΙΑ ΟΕ, ΑΘΗΝΑ, 1/2006